

Feudalizm w Kościele i reforma kluniacka

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Film](#)

- [Film + Sprawdź się](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Bibliografia:

- Źródło: *Ultimatum Austro-Węgier wobec Serbii z 23 VIII 1914 r.*, [w:] *Teksty źródłowe do nauki historii w szkole. Pierwsza wojna światowa 1914–1918*, t. 47, oprac. A. Deruga, J. Derużyna, Warszawa 1960, s. 5–6.

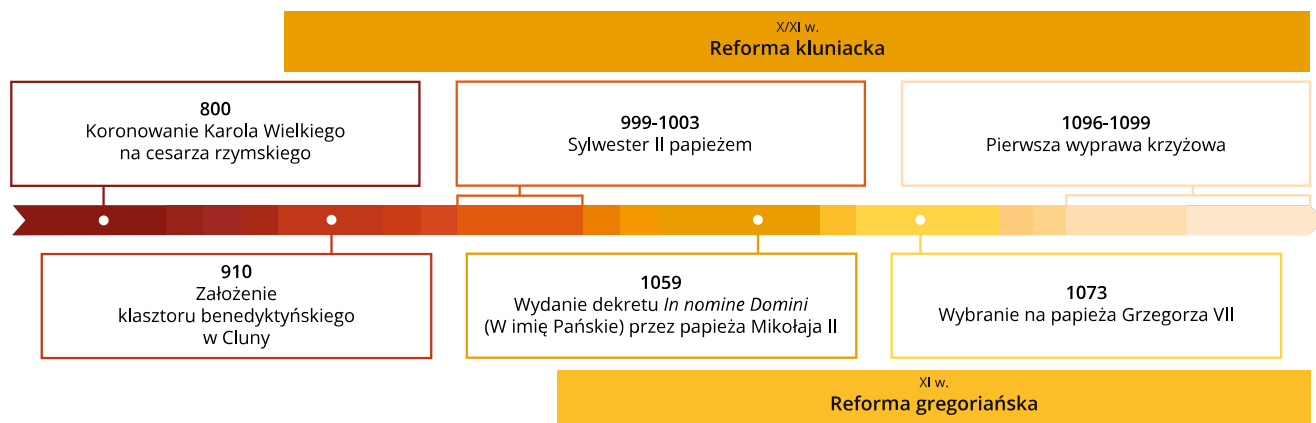
Feudalizm w Kościele i reforma kluniacka

Opactwo Świętych Piotra i Pawła w Cluny w środkowo-wschodniej Francji.

Źródło: Marc Tobias Wenzel, Wikimedia Commons, licencja: CC BY-SA 3.0.

Kształtujący się od wczesnego średniowiecza w zachodniej Europie ustrój feudalny tworzył skomplikowaną sieć zależności między władcami a poddanymi lub wasalami i ich lennikami. W tej strukturze społecznej funkcjonowali też duchowni, którzy – pozostając w podległości wobec władzy państwowej – coraz bardziej oddalali się od przypisanej im misji religijnej. Coraz częściej godności kościelne trafiały do osób o słabych kwalifikacjach moralnych, ci zaś – już bez skrupułów – przekazywali majątki członkom rodziny (we wczesnym średniowieczu nie obowiązywał celibat i księża mogli być żonaci).

Taki sposób funkcjonowania duchowieństwa doprowadził do niemal całkowitego zeświecczenia kleru. Zaniepokojeni tym stanem mnisi benedyktyńscy z opactwa w Cluny już w X w. nawoływali do reform. Apelowali o przywrócenie surowości obyczajów oraz podniesienie poziomu moralnego i umysłowego duchowieństwa. Stopniowe wprowadzenie tzw. reformy kluniackiej możliwe było m.in. dzięki papieżowi – reformatorowi Sylwestrowi II. Kilkadziesiąt lat później Hildebrand, były mnich z Cluny, po wyborze na papieża i przybraniu imienia Grzegorz VII, kontynuował zmiany w Kościele. Obecnie nazywamy je reformą gregoriańską.

Źródło: Contentplus.pl sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Twoje cele

- Scharakteryzujesz sytuację duchowieństwa zachodnioeuropejskiego we wczesnym średniowieczu (IX–X w.).
- Wyjaśnisz, jakie postulaty stawiała reforma kluniacka.
- Opiszesz, jakie najważniejsze wydarzenia doprowadziły do zmian w Kościele zachodnim na przełomie tysiącleci.

Przeczytaj

Zależności feudalne

Początki ustroju **feudalnego** w Europie sięgają czasów Karola Wielkiego, twórcy pierwszego imperium europejskiego od czasów upadku cesarstwa zachodniorzymskiego w 476 roku. Ten król Franków i Longobardów, koronowany w 800 r. na cesarza, stworzył system zależności, który pozwolił mu umacniać zdobytą władzę. W nagrodę za wierność i służbę Karol Wielki nadawał swoim urzędnikom majątki ziemskie. Jednocześnie zachęcał ich do budowania, na podobnej zasadzie, dalszych sieci powiązań opartych na relacji zależności i poddaństwa.

Cesarz Karol Wielki na obrazie renesansowego malarza Albrechta Dürera; swój przydomek władca zawdzięczał nie tylko dokonaniom, ale i posturze – mierzył prawdopodobnie 184 cm.

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

W ten sposób tworzył się system wasalny. **Wasal** oddawał się w opiekę swemu seniorowi. W zamian za **lenno**, czyli określony w kontrakcie majątek, wasal zobowiązywał się służyć wiernie seniorowi radą i pomocą orężną. Wasal sam mógł mieć wasala, dla którego był seniorem. Wtedy oddawał mu fragment ziemi, którą sam otrzymał od własnego seniora. Jednocześnie obowiązywała zasada „wasal mojego wasala nie jest moim wasalem”. Wszystko to razem tworzyło dość skomplikowaną strukturę społeczną, w której wszyscy wolni ludzie byli objęci systemem zależności lennych – służby wasali seniorom, najczęściej w zamian za nadaną ziemię (pozostała ludność była poddanymi feudałów, czyli właścicielami dóbr ziemskich).

System zależności lennych obejmował wszystkie stany, w tym duchowieństwo. Biskupi i inni przedstawiciele wyższego kleru otrzymywali z rąk monarchy godności kościelne, do których przypisane były majątki. Uroczystość nadania odbywała się z zachowaniem tradycyjnego świeckiego ceremoniału lennego. Biskupi składali królowi hołd i przysięgę wierności, po czym przyjmowali od niego pierścień i pastorał. Ten sposób funkcjonowania duchowieństwa, z silnym zaangażowaniem w sprawy zarządzania majątkiem, doprowadził w ciągu kilku pokoleń do niemal całkowitego zeświecczenia kleru. Godności kościelne trafiały często w ręce osób pozbawionych nie tylko kwalifikacji moralnych, ale też święceń kapłańskich. Tacy

duchowni upodabniali się do wasali świeckich. Z reguły, podobnie jak inni, zabiegali o zyskowne **beneficja**, spychając kwestie religijne na daleki plan.

Zależność materialna duchowieństwa od osób świeckich doprowadziła nie tylko do szerzenia się **symonii**, ale również upodobniła księży do ówczesnych rycerzy. Wielu duchownych pragnęło zatrzymać zgromadzony majątek dla swoich potomków. W okresie średniowiecza nie obowiązywała bowiem zasada celibatu (bezżeństwa duchownych). Godności kościelne przechodziły więc z pokolenia na pokolenie, zgodnie z zasadami dziedziczenia. Praktyki te budziły wśród wiernych zgorszenie.

Pierwszy próbował zmienić tę sytuację papież Sylwester II, panujący w latach 999–1003. Będąc człowiekiem wykształconym, posiadał szerokie kontakty i znalazł wsparcie u zakonników z klasztoru w Cluny w Burgundii we Francji.

Sylwester II, zanim został papieżem, jeszcze jako Gerbert z Aurillac, zajmował się m.in. matematyką i filozofią. Był znanym we Francji uczonym. Uznawany powszechnie za najwybitniejszego matematyka X w., rozpowszechnił w chrześcijańskiej Europie cyfry arabskie (wcześniej dominowały rzymskie) oraz system dziesiętny. Jako jeden z pierwszych Europejczyków zajmował się logiką formalną.

Był wychowawcą późniejszego cesarza Ottona III – reformatora Cesarstwa Rzymskiego i przyjaciela Bolesława Chrobrego. Jako papież Sylwester II w 999 r. kanonizował (ogłosił świętym) czeskiego mnicha Adalberta z Pragi, znanego też pod imieniem Wojciecha Sławnikowica, który poległ w 997 r. podczas nawracania pogańskich plemion w Prusach. Zakonnik ten, już jako św. Wojciech, został patronem Polski, Czech i Węgier.

Sylwester II był papieżem w latach 999–1003, jego podobizna w postaci mozaiki zdobi bazylikę św. Pawła za Murami w Rzymie.

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

Sylwester II wspierał proces konsolidacji nowo powstałych państw, m.in. poprzez utworzenie arcybiskupstwa w Gnieźnie oraz biskupstw w Kołobrzegu, Krakowie i Wrocławiu, a także metropolii w Ostrzyhomiu na Węgrzech.

Reforma kluniacka

Współpraca z mnichami z Cluny była o tyle łatwiejsza, że podlegali oni bezpośrednio papieżowi. Stało się tak dzięki decyzji księcia Akwitanii Wilhelma I Pobożnego, który

założywszy w 910 r. klasztor w Cluny, uwolnił osiadłych tam benedyktynów od wszystkich zobowiązań wobec władcy i jego rodziny – innych niż modlitwa. Wprowadził księżę sam mianował pierwszego opata, nadał jednak mnichom przywilej nominacji kolejnych, co uwolniło klasztor od powiązań z władzą świecką.

Dzięki tym przywilejom, zapewniającym opactwu niezależność, mogło stać się ono ogniskiem reform w Kościele. Mnisi z Cluny przejmowali inne opactwa i stworzyli kongregację, która w końcu XI w. zrzeszała 1450 klasztorów benedyktyńskich w całej Europie (w tym ok. 100 poza Francją). Zakonnicy skrupulatnie dbali o zachowanie czystości reguły św. Benedykta, tj. wyrzeczenie się przyjemności życia doczesnego. Tak powstawał i zdobywał wpływy reformatorski ruch kluniacki.

Papież Sylwester II, który sam był benedyktynem, nawołując duchownych do przestrzegania celibatu, potępiając **nepotyzm** i symonię, a także wzywając do wolnego, pozbawionego wpływów władzy świeckiej, wyboru opatów przez mnichów, zdecydowanie wsparł kościelnych reformatorów. Postulaty reformy kluniackiej obejmowały powrót do pierwotnej reguły benedyktyńskiej, przywrócenie surowości obyczajów, podniesienie poziomu moralnego i umysłowego zakonników (kontemplacja i badania Pisma Świętego oraz życia i pism Ojców Kościoła), a także rozbudowę liturgii (pielgrzymki, procesje z relikwiami, śpiewanie pieśni kościelnych). Ponadto zakładały one wprowadzenie „pokoju Bożego” dla ograniczania walk wewnętrznych we Francji oraz wzmoczenie dyscypliny i przestrzeganie celibatu przez całe duchowieństwo.

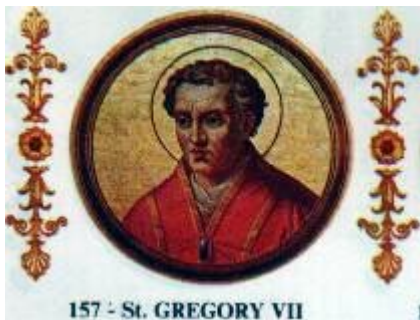
Wysiłki przełożonego opactwa kluniackiego św. Odyłona z Cluny oraz bł. Ryszarda z Saint-Vanne doprowadziły do ustanowienia Pokoju i Rozejmu Bożego (łac. *Pax et Treuga Dei*), tj. wprowadzenia konwencji dla przeciwdziałania zbrojnej przemocy feudalnej i roztoczenia ochrony nad osobami słabszymi lub bezbronnymi (od duchownych, przez kobiety, dzieci i starców, po chłopów, kupców i podróżnych) oraz nad obiektami (takich jak kościoły, klasztory, młyny, promy, domy, siedziby sądów). Prawo to zakładało też zakaz walk od środy wieczór do poniedziałku rano.

Reforma kluniacka dotarła do opactw benedyktyńskich na ziemiach polskich, znajdowały się one wówczas m.in. w podkrakowskim Tyńcu (istnieje do dziś), Mogilnie, Trzemesznie, Łęczycy oraz na Świętym Krzyżu (Łysej Górze).

Reforma gregoriańska

Swoistym ukoronowaniem reform kluniackich była działalność mnicha z Cluny o imieniu Hildebrand (w latach 1073–1085 papieża Grzegorza VII). Jego poczynania, prowadzone w kurii rzymskiej za zgodą cesarza Henryka III, zmierzały do przywrócenia papieżowi autorytetu i samodzielności działania. Po śmierci cesarza, gdy w imieniu jego małoletniego syna Henryka IV władzę przejęli książęta niemieccy, Hildebrand doprowadził do daleko idących zmian. W 1059 r. synod w Rzymie, obradujący pod przewodnictwem papieża

Mikołaja II, zmienił sposób wyboru następcy św. Piotra. Dotychczas wybierali go lud i duchowieństwo Wiecznego Miasta (podatni na wpływy lokalnych możnowładców), na synodzie zaś ustalono, że elekcji papieża dokonywać będą wyłącznie kardynałowie.

Papież Grzegorz VII był rzecznikiem reformy Kościoła, faktycznym kierownikiem polityki papieskiej od pontyfikatu Mikołaja II.

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

Proces odnowy Kościoła jeszcze przyspieszył po wyborze w 1073 r. Hildebranda na papieża. Przyjął on wówczas imię Grzegorza VII i stąd realizowana przez niego reforma zyskała miano gregoriańskiej.

Nowy papież stanowczo tępił złe nawyki wśród duchowieństwa, realizując postulaty reformy kluniackiej. Zakazał księżom zawierania małżeństw, a symonię i nepotyzm uznał za ciężkie przestępstwa. Wprowadził zasadę wyboru biskupów przez duchownych:

kanoników katedralnych, doradców i pomocników każdego biskupa, co dało Kościołowi znaczącą samodzielność.

Opactwo w Cluny, które zainicjowało proces zmian w Kościele, od XII w. zaczęło tracić pozycję na rzecz nowych zakonów, m.in. cystersów, franciszkanów i dominikanów. Przyczyniły się do tego również przesadny rytuał, epidemie, wojna stuletnia lat 1337–1453, uniezależnienie się wielu opactw zagranicznych i francuskich. Ostatecznie kongregacja przestała istnieć w czasie rewolucji francuskiej lat 1789–1799 w wyniku dekretu o likwidacji domów zakonnych.

Słownik

beneficjum

(z łac. *beneficium* – dobrodziejstwo) tu: dobra ziemskie nadawane komuś za wykonywanie określonych świadczeń na rzecz nadającego beneficjum

feudalizm

(z łac. *feudalis* – feudalny, od *feudum* – lenno) ustrój społeczno-gospodarczo-polityczny rozpowszechniony w średniowiecznej Europie, trwający do rewolucji francuskiej; metoda rządzenia opierająca się na systemie hierarchicznej zależności jednostek, z podziałem społeczeństwa na trzy stany: duchowieństwo, rycerstwo i chłopstwo

lenno

majątek będący przedmiotem kontraktu lennego, tj. nadawany wasalowi przez seniora w użytkowanie z możliwością pobierania części pożytków, np. plonów, w zamian

za wsparcie militarne lub finansowe

nepotyzm

(z łac. *nepos*, D. *nepotis* – bratanek, wnuk) faworyzowanie krewnych i bliskich przy nadawaniu godności i stanowisk

symonia

(z łac. *simonia*) inaczej: świętokupstwo; handel godnościami kościelnymi, termin pochodzi od Szymona Maga (Simona Magusa), który chciał kupić od apostołów dar udzielania Ducha Świętego

wasal

(z łac. *vassallus*, *vassus*, z celtyckiego *gwas* – sługa) osoba wolna oddająca się pod opiekę seniora w akcie komendacji; w zamian za lenno wasal zobowiązywał się służyć wiernie seniorowi radą i pomocą orężną

Słowa kluczowe

feudalizm, Grzegorz VII, Hildebrand, Karol Wielki, Kościół, papieżstwo, reforma kluniacka, reforma gregoriańska, Sylwester II, średniowiecze, Europa w okresie krucjat

Bibliografia

Wielka Historia Świata, t. 1–12 (praca pod patronatem Polskiej Akademii Umiejętności), Świat Książki 2004–2006.

Seria *Historia powszechna*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2011–2019.

J. Kłoczowski, *Europa – chrześcijańskie korzenie*, Warszawa 2004.

Film

Polecenie 1

Zapoznaj się z filmem i wykonaj kolejne polecenia.

Film dostępny pod adresem <https://zpe.gov.pl/a/Djap6qVtS>

Film nawiązujący do kryzysu Kościoła w dziewiątym wieku. Reforma kluniacka.

Polecenie 2

Wyjaśnij przyczyny powstania reformy kluniackiej.

Twoja odpowiedź

Polecenie 3

Odpowiedz na pytanie: co twoim zdaniem było największym problemem Kościoła w IX wieku?
Uzasadnij odpowiedź.

Twoja odpowiedź

Polecenie 4

Wymień postulaty reformatorów z Cluny.

Twoja odpowiedź

Film + Sprawdź się

Polecenie 1

Zapoznaj się z filmem oraz wykonaj polecenia poniżej.

Film dostępny pod adresem <https://zpe.gov.pl/a/D1E48JMQI>

Nagranie filmowe dotyczące rozkwitu i kresu monastycyzmu kluniackiego.

Polecenie 2

Wyjaśnij, czym jest kongregacja kluniacka.

Twoja odpowiedź

Polecenie 3

Wyjaśnij, co monastycyzmowi kluniackiemu zarzucali jego krytycy. Odpowiedz na pytanie: który z zarzucanych problemów doprowadził twoim zdaniem do degradacji kongregacji kluniackiej? Przedstaw swoje stanowisko i poprzyj je argumentami.

Twoja odpowiedź

Ćwiczenie 1

Połącz słowa z ich definicjami.

symonia

majątek nadawany wasalowi przez seniora w użytkowanie zamian za m.in. wsparcie militarne

opactwo

obsadzanie stanowisk i godności krewnymi

lenno

praktykowane w Kościele katolickim handlowanie godnościami kościelnymi

nepotyzm

klasztor katolicki

Źródło: definicje opracowane na podstawie *Słownika języka polskiego PWN*.

Ćwiczenie 2

Zaznacz przyczyny reformy gregoriańskiej.

- ☐ zbyt duża ingerencja władców świeckich w sprawy Kościoła
- ☐ niechęć duchownych do przedstawicieli niższych stanów
- ☐ wzrost liczby niewierzących wśród wszystkich warstw społecznych
- ☐ nepotyzm
- ☐ słabe wykształcenie oraz niskie kompetencje moralne kleru
- ☐ symonia

Ćwiczenie 3

Wskaż zdania prawdziwe i fałszywe.

Zdanie	Prawda	Fałsz
Nepotyzm to obsadzanie krewnych na urzędach.	☐	☐
Reforma gregoriańska dotyczyła kalendarza.	☐	☐
Reforma gregoriańska wzięła nazwę od Grzegorza I Wielkiego.	☐	☐
Zakon cysterski powstał w XI wieku.	☐	☐

Dla nauczyciela

Autor: Martyna Wojtowicz

Przedmiot: Historia

Temat: Feudalizm w Kościele i reforma kluniacka

Grupa docelowa:

Szkoła ponadpodstawowa, liceum ogólnokształcące, technikum

Podstawa programowa:

Zakres podstawowy

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

Zakres podstawowy

VII. Europa w okresie krucjat. Uczeń:

1) wyjaśnia ideowe i polityczne przyczyny, a także charakter rywalizacji papieża z cesarstwem o zwierzchnictwo nad średniowieczną Europą;

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji;
- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;
- kompetencje obywatelskie.

Cele operacyjne:

Uczeń:

- charakteryzuje sytuację duchowieństwa zachodnioeuropejskiego we wczesnym średniowieczu (IX–X w.);
- wyjaśnia, jakie postulaty stawiała reforma kluniacka;
- opisuje, jakie najważniejsze wydarzenia doprowadziły do zmian w Kościele zachodnim na przełomie tysiącleci.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm;
- konektywizm.

Metody i techniki nauczania:

- rozmowa nauczająca z wykorzystaniem ćwiczeń interaktywnych;

- analiza materiału źródłowego (porównawcza);
- dyskusja;
- metoda jigsaw.

Formy pracy:

- praca indywidualna;
- praca w parach;
- praca w grupach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami, słuchawkami i dostępem do internetu;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda;
- telefony z dostępem do internetu.

Przebieg lekcji

Faza wstępna:

1. Nauczyciel wyświetla na tablicy i odczytuje temat lekcji oraz cele zawarte w sekcji „Wprowadzenie”. Omawia krótko planowany przebieg zajęć.
2. Prowadzący poleca uczniom przygotować w parach pytania związane z tematem lekcji. Czego uczniowie chcą się dowiedzieć? Co ich interesuje w związku z zakresem zajęć? W ten sposób uczniowie wspólnie określają obowiązujące ich kryteria sukcesu.

Faza realizacyjna:

1. Metoda jigsaw. Uczniowie odliczają do sześciu. Łączą się w zespoły według przydzielonych numerów. Każda grupa opracowuje fragment materiału z sekcji „Przeczytaj”:
- grupy 1 i 4 – Zależności feudalne,
 - grupy 2 i 5 – Reforma kluniacka,
 - grupy 3 i 6 – Reforma gregoriańska.

Po zakończeniu pracy uczniowie zmieniają zespoły tak, by w każdym znalazła się przynajmniej jedna osoba z poprzednich grup. Uczniowie dzielą się wiedzą zdobytą wcześniej i uczą się od siebie nawzajem. Chętne lub wybrane osoby omawiają przydzielone zagadnienia. Pozostali uczniowie mogą zadawać pytania i weryfikować przedstawione informacje.

2. Praca z pierwszym multimedialnym („Film”). Nauczyciel czyta polecenie 2: „Wyjaśnij przyczyny powstania reformy kluniackiej” i prosi uczniów, aby wykonali je

w parach w oparciu o wskazówki zawarte w e-materiale. Następnie wybrana osoba z dwójki uczniowskiej prezentuje propozycję odpowiedzi, a pozostali uczniowie się do niej ustosunkowują. Nauczyciel w razie potrzeby uzupełnia informacje. W podobny sposób uczniowie wykonują polecenie 3: wskazują, co ich zdaniem było największym problemem Kościoła w IX wieku.

3. Praca z drugim multimedium („Film + Sprawdź się”). Uczniowie zapoznają się z drugim z filmów, a następnie, pracując indywidualnie, samodzielnie przygotowują odpowiedzi do poleceń dotyczących rozkwitu i kresu monastycyzmu kluniackiego. Po wyznaczonym przez nauczyciela czasie wybrani lub chętni uczniowie odczytują swoje propozycje. Nauczyciel komentuje rozwiązania uczniów.

Faza podsumowująca:

1. Nauczyciel ponownie wyświetla na tablicy temat lekcji zawarty w sekcji „Wprowadzenie” i inicjuje krótką rozmowę dotyczącą kryteriów sukcesu. Czego uczniowie się nauczyli? Co było dla nich trudne?
2. Na zakończenie nauczyciel omawia przebieg zajęć i ocenia pracę grup uczniowskich.

Praca domowa:

1. Wykonaj ćwiczenia 1, 2 i 3 z sekcji „Film + Sprawdź się”.

Materiały pomocnicze:

Wielka Historia Świata, t. 1–12 (praca pod patronatem Polskiej Akademii Umiejętności), Świat Książki 2004–2006.

Seria *Historia powszechna*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2011–2019.

J. Kłoczowski, *Europa – chrześcijańskie korzenie*, Warszawa 2004.

Wskazówki metodyczne:

Uczniowie mogą zapoznać się przed lekcją z materiałami filmowymi, aby przygotować się do późniejszej pracy.